

CAPARIN ‘ČIOPA’¹

NIKOLA VULETIĆ

HRVOJE BAZINA

Sveučilište u Zadru

Centar za jadransku onomastiku i etnolingvistiku

Trg kneza Višeslava 9, HR – 23000 Zadar

nvuletic@unizd.hr

hbazina20@unizd.hr

UDK: 811.163.42'286:81'373.6

Izvorni znanstveni članak

Primljen: 10. 5. 2021.

Prihvaćen za tisak: 20. 9. 2021.

U ovome se prilogu raspravlja o jednome od hrvatskih naziva za čiope, *caparin*. Ovaj je leksički tip zastupljen isključivo u hrvatskim jadranskim govorima, i to mahom u sjevernoj Dalmaciji. U prvome dijelu priloga metodom geolingvističke analize razmatra se njegov arealni odnos s ostalim tipovima naziva za ove ptice u hrvatskim jadranskim govorima, napose s tipom *kosir* koji dominira na susjednim područjima Kvarnera i srednje Dalmacije. Arealna distribucija nudi okvir za interpretaciju povijesne dinamike ovoga leksičkog tipa. U drugome dijelu priloga, nakon rasprave o povijesti riječi i uvida u motivacijske obrasce u nazivima za ove ptice na jadranskoj kulturnom prostoru, predlaže se etimologija ornitonima *caparin*.

KLJUČNE RIJEČI:

arealna distribucija, caparin, čiope, etimologija, hrvatski jadranski govori

¹ Rad je napisan u sklopu projekta *Lingvistička geografija Hrvatske u europskoj okolini* (LinGeH) koji pri Sveučilištu u Zadru financira Hrvatska zaklada za znanost pod brojem HRZZ 3688. Pri pisanju rada oslonili smo se na pomoć i živo zanimanje mnogih kojima ovom prilikom najsrdačnije zahvaljujemo. Najprije kazivačima i posrednicima, napose Ivanu Magašu. Ranko Matasović i Camilla Granzotto zadužili su nas korisnim raspravama. Matteo Rivoira, Lorenzo Filipponio i Orsat Ligorio pomogli su nam u izboru bibliografije.

1. Uvod

Kada je najavljeno da će ovim sveskom biti obilježen 75. rođendan Vladimira Skračića, odlučili smo da naš prilog mora izvirati iz slavljenikovih i naših istraživanja. Tako je i ispalo, no pored mnoštva morskih stvorenja, ribarskih arti i brodova koje je obilježilo naša zajednička terenska druženja, u ovaj se prilog svojim neobuzdanim letom probio *caparin*. Ta je ptičica zarana privukla pažnju našega slavljenika: kao *kurnaski* težak i ribar, mnogo je puta bio u prilici promatrati njezin brišući, akrobatski let; kao onomaističaru, nije mu promaklo da je *caparin*, u njegovu materinskome govoru *caparân*, poslužio kao eponim za čak četiri otočića.² Riječ je o čiopi, bolje reći o čiopama, jer naziv *caparin* u govorima u kojima se koristi označava bilo koju lokalno poznatu vrstu čiope.³

Naziv *caparin* u našu je etimološku literaturu ušao tek s Vinjom, i to kao zagonetka: “Izrazito afektivni sadržaj, koji u potpunosti odgovara nazivu nemirne i bučne ptičice, otežava svako etimološko zaključivanje” (JE I, s.v. *caparan*).⁴ Na putu do toga zaključka izostala su dva karakteristična elementa Vinjine etimološke prakse: izdašna geolingvistička dokumentacija i primjena načela tzv. globalne etimologije, koje mu je drugdje omogućilo da, analizirajući ukupnost naziva za neku životinjsku vrstu, uoči dominantne motivacijske modele i tako pronikne u porijeklo nekih na prvi pogled neprozirnih zoonima (usp. Vinja 1966; JaFa I: 31, 341–342).⁵

Ovim povratkom pitanju ornitonima ‘*caparin*’ nastojat ćemo nadoknaditi propuštene, tako što ćemo ga sagledati u mreži jadranskih naziva za čiope, obračunajući pažnju

² *Caparînjăk* u Kornatima, zvan još i *Dônja Sîkica* (Jurić i Skračić 2013: 233, br. KOC 1.0); *Măli Caparân* (Sovljak) i *Vêliki Caparân* (Prišnjak) kod Tribunja (Finka i Šojat 1973–1974: 37, br. 251, 252); *Căparîn* kod Čiova (Jurić 2005: 160, 168, 174).

³ To su u nas crna čiopa (*Apus apus*), bijela čiopa (*Tachymarptis melba*; stariji sinonim *Apus melba*) i smeđa čiopa (*Apus pallidus*). Usp. čiope (URL 1). Na terenu smo često mogli primijetiti da narod jednim nazivom označava sve *ptice nalik lastavicama koje nisu lastavice* (upravo je to jedna od kategorija pučke taksonomije) pa se pod istim hiperonimom znaju naći čiope i piljak. U Brbinju naši su kazivači istaknuli da je *caparîn* (ovdje *Apus apus*) u krilima veći od lastavice i *svâs škûr*, a *kosirîč* (ovdje *Delichon urbica*) manji od lastavice i *bêli ozdô*. Usp. u Premanturi: “Rondôn je veći od lastavice i svi je cîn” (Crnobori 2018: 188). Piasevoli (1993: 143) za Sali donosi množinski oblik *kosirîči* “ptičice slične lastavicama”, što će, po svojoj prilici, biti piljci. Valčić (2012: 92) za Ošljak bilježi *kosirîč* “mali, vrlo mladi galeb”, što nismo mogli provjeriti. U novaljskom je rječniku *kosirîč* “ptica piljak *kosirîc* (*Delichon urbica*)” (Vranić i Oštarić 2016: 313), no prema opisu naših kazivača bit će ipak čiopa.

⁴ Doduše, Jurišić (1966: 33) kod *čăparûn* upućuje na tal. *zafferano*, no to je domišljanje lišeno semantičkoga uporišta: tal. *zafferano* naziv je za vrstu galeba (*Larus fuscus*) i teško je zamisliti kako bi u nas prešao na čiopu.

⁵ Istina, za razliku od leksika morske faune, gdje je raspolagao bogatom terenskom građom iz vlastitih istraživanja, Vinja se u slučaju našega ornitonima morao osloniti na rijetke potvrde u tada dostupnim izvorima.

na motivacijske aspekte.⁶ Osnovu rada čini korpus narodnih naziva za čiope iz više od stotinu hrvatskih otočnih i obalnih govora te iz manjega broja kontrolnih punktova u unutrašnjosti Dalmacije i Istre. Građa, osim iz naših terenskih istraživanja (od 2015. do danas), potječe i iz objavljenih izvora.⁷ Na hrvatski Jadran u ovoj ćemo se prilici ograničiti zato što je ornitonim 'caparin' karakterističan isključivo za jedan dio toga prostora. Uži geolingvistički i kulturni kontekst je, po našem mišljenju, dovoljan za tumačenje distribucije, povijesti i postanja našeg ornitonima.⁸ Dopunska ciljana istraživanja koja smo proveli za ovaj prilog bila su usmjerena ponajprije na to da što preciznije utvrdimo proširenost tipa 'caparin' i leksičkih tipova koji mu konkuriraju na istome terenu ('kosir', 'krč'). U prikupljanju građe oslanjali smo se na slikovni materijal i opis referenta, pri čemu smo uvijek nastojali utvrditi da se zabilježeni nazivi nedvojbeno odnose (i) na čiope. Pojedinačne potvrde, razvrstane po leksičkim tipovima i mjestima u kojima su zabilježene, donosimo u popisu na kraju rada. U tome se popisu, za razliku od naše građe, objavljena građa bilježi u kurzivu, tako da čitatelj na prvi pogled može razlučiti podatke koji ne pripadaju istoj dijakronijskoj razini i koji nisu prikupljeni istom metodologijom. Radu je priložena karta na kojoj su različiti tipovi naziva za čiope predstavljeni crno-bijelim simbolima zbog tehničkih ograničenja. Ta karta čini podlogu za geolingvističku analizu kojom se utvrđuje prostiranje

⁶ Oдавде nadalje sve ćemo leksičke tipove pisati u tipizacijskim navodnicima. Leksički tipovi predstavljeni su većinskom realizacijom i stoje za sve varijante koje se daju svesti na istu osnovu, u smislu etimološke analize. Iznimku čine nazivi koji su različitim derivacijskim sufiksima tvoreni od iste osnove. U tome slučaju leksički tip prikazujemo po obrascu 'osnova+', gdje <+> stoji za bilo koji sufiks, konkretno 'last+' i 'srp+'. Taj izbor nije bez svojih problema. Opravdano se može prigovoriti da *lastavica*, kao naziv za čiope u nemalom broju istarskih govora, predstavlja tek ekstenziju praslavenskoga ornitonima na *lastavici* slične vrste te da ne pripada istoj dijakronijskoj razini kao tvorbe tipa *lastun*, *lastavun* i sl. Takve tvorbe u Istri mogu biti kalk prema mlet. *rondon*, kako je smatrao Filipi (1994: 40), iako se *lastun* bilježi u crkvenoslavenskome ruske redakcije (usp. ERHSJ II, s.v. *lastavica*), gdje ga je teško tumačiti mletačkim utjecajem. S druge strane, razumno je pretpostaviti da je usamljeno škabrnsko *lastan* nastalo neovisno o mlet. utjecaju. Svodeći *lastavica* 'čiope' na tip 'last+', htjeli smo formalno okupiti sve nazive za čiope koji su motivirani sličnošću s *lastavicom*.

⁷ Za Istru smo se u potpunosti oslonili na radove ponajboljega poznavatelja tamošnje ornitonimije Gorana Filipija (Filipi 1994, ILA, ImLA, LAIČag). Na našu će terensku građu zasigurno biti opravdanih prigovora. No pritom treba imati na umu da podaci iz geolingvističkih istraživanja imaju *relativnu vrijednost* koja proizlazi iz teorijskoga i metodološkog okvira discipline. Treba ih, dakle, uzeti *iuxta propria principia* (usp. Telmon (2016 [1989]: 99). Oni su plod susreta konkretnih kazivača i konkretnih istraživača u konkretnim situacijama. Drugi bi istraživači od drugih kazivača u drukčijim uvjetima vjerojatno dobili nešto drukčije podatke. U svakom slučaju, pozivamo čitatelje da nam jave svoje primjedbe. Treba još reći da je naša građa u cjelini arhaična, kako na razini poznavanja *realia*, tako i na razini leksičkoga sustava. Rijetki pripadnici mlađih generacija poznaju ptice, a u njihovu je leksiku standardno *čiope* mahom zatrla autohtone nazive.

⁸ Na jednoj drugoj razini bilo bi korisno provesti analizu naziva za čiope na južnoslavenskome prostoru (naravno, tamo gdje čiope ima i gdje imaju neki naziv), no za takvo što danas nedostaje građe.

areala pojedinih leksičkih tipova i njihova dinamika, u terminima relativne starosti, širenja i povlačenja. U nedostatku starijih potvrda za 'caparin', arealna distribucija važna je za razumijevanje povijesti ove riječi. Osim toga, pregled leksičkih tipova omogućuje uvid u motivacijske aspekte ovdašnjih naziva za čiope, pri čemu, s obzirom na relativno kulturno jedinstvo jadranskoga i mediteranskog prostora, poredbenu vrijednost imaju i romanski nazivi. Ti su aspekti, vjerujemo, korisni za etimološki prijedlog koji donosimo na kraju rada.

2. 'CAPARIN' MEĐU HRVATSKIM JADRANSKIM NAZIVIMA ZA ČIOPE: GEOLINGVISTIČKI POGLED

Nazivi koje smo prikupili terenskim istraživanjima i dopunili potvrdama iz objavljenih izvora mogu se razvrstati u petnaest leksičkih tipova. Uz mikroarealne ili sasvim lokalne tipove 'burnjača', 'cambriot', 'cipokril', 'daržjevica', 'jargić', 'kalandrun', 'krč', 'last+', 'piljak', 'rondon', 'srp+' i 'špar', najprostraniji areal zauzimaju tipovi 'kosir' (prisutan svugdje osim u južnoj Dalmaciji)⁹, 'caparin' (sjeverna Dalmacija i susjedna područja srednje Dalmacije) i 'čioipa' (uže dubrovačko područje s Pelješcem, usto i standardni naziv)¹⁰. Ovdje ćemo raspravu suziti na arealnu distribuciju tipa 'caparin', uz neizostavan osvrt na leksičke tipove koji mu konkuriraju na istome prostoru. Pokušat ćemo utvrditi stratifikaciju i prostorno-vremenski odnos leksičkih tipova na arealu na kojemu je zabilježen taj ornitonim.

Na prostoru sjeverne Dalmacije dominiraju tri leksička tipa, 'caparin', 'kosir' i 'krč'. Kako pokazuje karta, areal tipa 'caparin', koncentriran u sjevernoj Dalmaciji i na susjednim područjima srednje Dalmacije (onkraj *Punte Planke* ili rta Ploča), nije jedinstven, već je rasejepkan u tri zone. U prvoj su zoni punktovi uz obale Velebitskoga kanala (Karlobag, Tribanj, Ražanac, Vinjerac) s Novigradom i Pridragom. Najviše potvrda zabilježeno je u zoni koja obuhvaća lavlji dio zadarskog arhipelaga (otoci Premuda, Ist, Molat, Olib, Dugi otok, Rava, Iž, Pašman i Vrgada) s obližnjim Murterom te uski obalni potez od Zadra do Tribunja.¹¹ Treću zonu čini sjeverozapadni rub

⁹ Ovdje smo iz formalno-jezičnih razloga potvrde poput *kosirica*, *kosirača*, *kosirić* okupili pod tip 'kosir'.

¹⁰ Neočekivane su, sa stajališta arealne distribucije i glasovnoga stanja, potvrde *čiova* za Vele Mune (LA-IČaG, br. 818) i Bašku na Krku (Filipi 1994: 39). Vjerojatno je riječ o prilagodbi standardnoga naziva.

¹¹ U samome Zadru *caparin* se, naravno, čuje u mnogih koji su zadržali vezu s rodnim otocima, no u danas rijetkim autohtonim gradskim obiteljima u kojima se govorilo i hrvatski ta je riječ relikat. Većina ispitanika znade samo za standardni naziv *čioipa*, i to u varijanti *čiôpa*.

srednje Dalmacije, gdje smo ovaj tip zabilježili u Vinišću, Drveniku Velom, Okruku Gornjem na Čiovu i u Maslinici na Šolti, a ovim se mjestima pridružuje i udaljeni Vis. Rogoznica, iako smještena u sjevernoj Dalmaciji, u ovome se slučaju izravno nastavlja na srednjoj dalmatinsku zonu. Sve tri zone, isključivo primorsko-otočne, međusobno su odvojene kompaktnim područjima na kojima se javljaju tipovi 'kosir' i 'krč'.

Gilliéron (usp. npr. Gilliéron i Mongin 1905: 4–5) pred ovakvom arealnom distribucijom ne bi dvojio: tri razdvojena područja tipa 'caparin' moraju biti ostaci nekada kompaktna areala jedne stare riječi koju je potisnuo tip 'kosir' u suradnji s recentnijim onomatopejskim 'krč'. Podvelebitsko-novigradsku zonu zaista je uputno gledati kao odstupnicu tipa 'caparin', zaostalu iz vremena u kojemu je ta riječ imala ekspanzivni potencijal i pokrivala najveći dio zadarskoga područja.¹² Ključno mjesto u konstituiranju tog areala mogao je imati samo Zadar, prije osmanskih osvajanja koja su za posljedicu imala temeljit preustroj jezične slike u zaleđu. Nema drugoga središta koje bi bilo u stanju koordinirati leksički izbor sjevernodalmatinskog otočja s jedne strane i podvelebitskoga kraja s druge. Širenje tipa 'caparin' dalje na jugoistok, nadomak Trogira i do daleka Visa, prije će biti posljedica kulturne razmjene stanovništva orijentirana na more, nego izravna zadarskoga utjecaja.¹³

Slika postaje složenija kada se razmotri arealna distribucija tipa 'kosir'. U dvije najčešće varijante, *kosirić* i *kosir*, ovaj tip naziva za čiope povezuje dio Istre, Kvarner, Pag, sav Ugljan, obalni pojas sjeverozapadno od Zadra, Ravne Kotare, dio šibenskoga područja i srednju Dalmaciju.¹⁴ U terminima Bartolijeve prostorne lingvistike, ovakva distribucija s jedne strane odgovara tipologiji veće aree (*area maggiore*), a kada se u obzir uzme samo otočno-obalni potez, i tipologiji lateralnih area (*aree laterali*).¹⁵ Načelne arealne norme (usp. npr. Bartoli 1939: 83–86) preporučuju da se u jezičnim značajkama kako veće aree, tako i lateralnih area, gleda starija faza. Njihova primjena ovisi, naravno, o tome što se s čime uspoređuje, a u konkretnome slučaju prostor na kojemu se bilježi 'caparin' odgovara tipologiji manje i središnje aree, u kojoj se očekuje novija faza. Ne samo zbog načelnih arealnih pravilnosti, u tipu 'kosir' teško je

¹² Doduše, u skladu s jednim od analitičkih načela lingvističke geografije (*principio di concomitanza geografica* u terminologiji torinske škole), mogli bismo u njoj gledati i prethodnicu veće zone (usp. npr. Telmon 2016 [1989]: 94–95), no teško je ne uočiti da areal tipa 'caparin' pokazuje danas značajke areala u povlačenju.

¹³ Podsjetimo, "il n'y a pas un mot qui ne puisse se ranger parmi les Culturwörter, – qui ne soit, qui n'ait été, en acte ou en puissance, un mot voyageur" (Gilliéron i Mongin 1905: 25).

¹⁴ Varijanta *kosirić* češća je na istarsko-kvarnersko-sjevernodalmatinskome arealu, ali bez krčkih punktova koji imaju *kosir* i Vinodola, gdje se bilježi *kosir*. Varijanta *kosir* češća je u srednjoj Dalmaciji, no i ovdje se ponegdje bilježi *kosirić* (Podgora i kontrolni punktovi Donji Dolac i Neorić u Zagori).

¹⁵ Lateralne aree ne treba brkati s rubnim areama (usp. Bartoli 1945: 26, bilj. 59).

svugdje vidjeti noviju fazu. Ako je današnja prevlast tipa *'kosir'* (u varijanti *kosirić*) na zadarskome kopnu novijega datuma, takvo tumačenje nije izgledno u slučaju drugih područja.¹⁶ Otok Ugljan, gdje bilježimo samo *kosirić*, nije teren na kojemu bismo očekivali migracijski leksički tip, pogotovo kada znamo da susjedni Pašman, koji je bio i ostao najizloženiji utjecajima s kopna (usp. npr. Finka 1987), ima *'caparin'*. Zato će prije biti da *kosirić* na Ugljanu predstavlja staro stanje, kao i na Pagu, Silbi, Zverincu i u Božavi, u smislu kontinuiteta kvarnerskog areala toga tipa.¹⁷ Istarska građa (Filipi 1994: 39; LAIČaG, br. 818) pokazuje da ovaj tip imaju mahom autohtoni ekavski govori (Ičići, Presika, Viškovići, a u unutrašnjosti npr. Brest, Gračišće, Lindar, Lupoglav, Žminj), što je snažna indicija njegove starosti.

Iz svega slijedi da je odnos tipova *'caparin'* i *'kosir'* dvojak: u apsolutnim terminima, *'caparin'* će biti noviji tip, dok je na obali sjeverozapadno od Zadra i barem u dijelu Ravnih kotara tip *'kosir'*, po svemu sudeći, povratnik pa je na tome prostoru *'caparin'* u relativnim terminima stariji. U smislu kronologije, *'caparin'* je stara inovacija koja prethodi osmanskim osvajanjima, kako pokazuje odnos podvelebitsko-novigradske i zadarsko-otočne zone, ali kojoj se othrvao otok Ugljan i neki drugi govori na zadarskome otočju.

Područja na dodiru dominantnih leksičkih tipova pokazuju svoj reaktivni karakter mikroarealnim ili lokalnim nazivima koji se po prirodi stvari moraju smatrati inovativnima (usp. npr. Telmon 2016 [1989]: 96). Tako se, na dodiru srednjodalmatinskoga *'kosir'* i dubrovačkoga *'čioipa'*, otok Korčula izdvaja originalnim tipom *'cipokril'*, a neka naselja na ušću Neretve lokalnim nazivima, kao što su *cambriot* (Opuzen) ili *sîpāš* (Komin, Metković). Na otoku Hvaru usamljeni su nazivi *dāržjevica* (Brusje) i *špôr* (Zavala). U Hrvatskome primorju, na dodiru kvarnerskoga *'kosir'* i sjevernodalmatinskoga *'caparin'*, Jablanac ima *burnjača*.¹⁸ Osobito je zanimljiva situacija na šibenskome području koje se u slučaju naziva za čiope odlikuje posvemašnjim nejedinstvom. Šibenik je sa svojim nazivom *kôsîr* praktički bez utjecaja na svoju primorsku i otočnu okolicu, pa nije isključeno da je stanje koje smo zabilježili u gradu razmjerno novijega datuma. Samo otok Kaprije ima *kosîr*. Tribunj i otok Murter pridružuju se zadarskomu arealu tipa *'caparin'* lokalnim varijantama *caparân* i *caparân*, a dalje na jugoistočnome rubu šibenskoga područja taj tip ima i Rogoznica. Na Prviću, Zlarinu i Žirju te u Primoštenu bilježimo fonosimbolički tip *'krč'*. Ovaj mikroarealni tip razdvaja dvije zone tipa *'caparin'*, što je pouzdan pokazatelj njegove recentnosti.

¹⁶ U Pagu je *kosirić* potisnulo staro *jargič* koje još bilježi Kustić (2002: 191).

¹⁷ Moguće je da je *kosirić* na Ugljanu izvorno bio naziv za piljka (*Delichon urbica*), jer smo nedvojbeno utvrdili da u Preku označava primarno tu vrstu. Kako bilo, *'caparin'* nikada nije zaživio na Ugljanu, usprkos prevlasti toga tipa na susjednim otocima.

¹⁸ Jablanac ima i tip *'caparin'*, što je posljedica utjecaja primorskih mjesta Velebitskoga kanala.

Vrijeme širenja tipa 'caparin' na jugoistok ostaje pod znakom pitanja. Pritom je znakovit položaj Murtera. Između Vrgade i Murtera prolazi relativno gust snop izoleksa koji čine stari talasozoonimi, karakteristični za zadarsko, odnosno za šibensko područje (usp. Vuletić i Skračić 2020: 802). Zato bi *caparān* u Murteru moglo biti mlađe od konstituiranja areala nekih karakterističnih zadarskih ili šibenskih talasozoonima, kao što je npr. 'podlanica', zadarski tip, i to slavenski, koji je prodro duboko na Kvarner, ne i na povijesni teritorij šibenske komune.¹⁹ Srednjodalmatinski areal vjerojatno je posljedica intenzivnih dodira naselja koja su smještena s obje strane Punte Planke i povijesno upućena na tamošnje ribarske pošte, a u svakom je slučaju stariji od pojave šibensko-otočne inovacije 'krč'. Viško *čavarin*, krajnji doseg tipa 'caparin', pokazuje paretimološko naslanjanje na mlet. gl. *ciavar* (usp. *chiavar* "fonicare", Boerio 1856: 165), vjerojatno recentnije.

3. 'CAPARIN': POVIJEST RIJEČI I ETIMOLOGIJA

U modernoj etimologiji sve je izraženija tendencija da formalnu rekonstrukciju prati i povijest riječi ili, recimo to s Baldingerom, "biografija riječi" (Baldinger 1959: 239). U tome smislu, treba reći da ornitonim 'caparin' ima siromašnu biografiju. Kako je istaknuo Vinja (JE I, s.v. *caparan*), ne bilježe ga ni Akademijin rječnik, ni Skok, što znači da ga nema ni u starijim leksikografskim izvorima.²⁰ Najstariju objavljenu potvrdu, u obliku *caparlin*, koncem 19. st. donosi Novak (1884: 90). Iz geolingvističke analize (v. naprijed) proizlazi da 'caparin' ne može biti toliko recentan. Na pitanje zašto o njemu šuti starija leksikografija ne možemo odgovoriti. Možemo, međutim, konstatirati da jednako postupa s ornitonimom 'kosir' koji je, kako smo nastojali pokazati, još stariji.²¹

Pred šutnjom leksikografskih izvora, treba primijetiti da su antroponimi koji formalno odgovaraju ornitonimu 'caparin' već od sredine 14. st. potvrđeni upravo na zadarskome području: *Radouanus Çaparinich [...] habitator Iadre*, Zadar, 1351. (Ravančić 2001: 97, 103); *Nicholaus dictus Zaparus, bicharius [...] de Iadra*, Zadar, 1356. (ZB 5: 238) = *Zaparinus becharius*, Zadar, 1356. (ZB 5: 405) = *Çaparinus bicarius*, Zadar, 1356.

¹⁹ Mi smo *podlânica*, kao sasvim udomaćen naziv, zabilježili na Iloviku, Unijama, u Nerezinama i Banjolu.

²⁰ Skoku, doduše, nije morao promaknuti jer je na raspolaganju imao Hirtzov rječnik koji sadrži terenske potvrde za 'caparin' iz Jablanca, Karlobaga, Stinice, Sali i Rave (usp. Hirtz 1939–1947: 35).

²¹ Kod Mikalje je *kofiricch* samo "falx vineatica, firpicula" (Mikalja 1649–1651: 207). Tanzligher Zanotti, koji je građu, osim od prethodnika, crpio iz svojih istraživanja na zadarskome području (usp. Vuletić 2017: 83–86), ne potvrđuje ni *caparin*, ni *kosirić* (usp. Tanzligher Zanotti 1699–1704: 993, s.v. *rondone*). Obojica pak imaju dubrovačko *čioipa* i paško (*j)argić*.

(*Inventari* I: 176); *Simon Fantich vocatus Zaparin*, Banj, 1467. (Juran 2007: 151); *Marcus et Simon Zaparin Fantich*, Banj, 1487. (Juran 2007: 154); *Gergha quondam Simon Fantich detto Zaparin*, Banj, 1501. (Gunjača 1949: 322); *Iuan Zaparinich*, Banj, 1512. (Gunjača 1949: 339).²² Ove potvrde pokazuju, iako ne idealnim redom, da je u Zadru i okolici zarana postojao nadimak *Caparin*, od kojega je nastalo prezime *Caparinić*. Nema izravna dokaza da je taj nadimak nastao od ornitonima. Međutim, indikativno je da se i danas bilježi u Banju, naselju u kojemu se čioipa naziva *caparîn*, i to za *Fantove* (usp. kasnosrednjovjekovne *Fantiće*).²³ Sve se ovo uklapa u kronologiju koju smo predložili temeljem geolingvističke analize. Zato bismo sada, uz dužan oprez precizirali: ornitonim 'caparin' nastao je prije 14. st. u zadarskome kraju.

Po svoj prilici riječ je o tvorbi pomoću deminutivnoga sufiksa *-in* koji je čest u nazivima manjih ptica, bilo da su preuzeti iz nekoga romanskog idioma (npr. na zadarskome području *grdelîn*, *frzulîn*, *lugarîn*, iz naše građe; usp. *Kazalo* u Filipi 1994), bilo da su tvoreni od domaće osnove (usp. npr. *ćurlin*, *mišarin*, *božji petelin*, ERHSJ I, s.v. *-in*⁴). Izostanak južnoslavenskih i, uopće, slavenskih usporednica za ornitonim 'caparin', njegovi formalni aspekti, kao i teren na kojemu je potvrđen, upućuju nas da prvo ispitamo je li riječ o romanskoj posuđenici, autohtonoj (dalmatoromanskoj) ili italomanskoj. Talijanski jezični atlas i rječnici talijanskih dijalekata koji bi došli u obzir kao izvor posuđivanja ne bilježe ornitonim koji bi se mogao povezati s hrv. 'caparin'. Malobrojni italomanski likovi koji su formalno nalik našem ornitonimu nemaju s njime semantičke veze, čak ni nategnute.²⁴ S druge strane, prezime *Zaparin*

²² Juranove potvrde, u članku kroatizirane, ovdje su vraćene u izvorni oblik, temeljem uvida u izvor. Ovoj seriji pripada i nedatirana potvrda *Zapparinus piscator* iz *Policoriona* ili Rogovskoga kartulara (Ljubić 1890: 215), koju novo izdanje ovoga izvora smješta na kraj 13. ili početak 14. st. (Galović 2018: 168). Ribar *Zapparinus* bio je vlasnik zemlje u Diklu, nadomak Zadra.

²³ Antroponim *Caparin* javlja se i drugdje u Dalmaciji, ali ne tako rano kao na zadarskome području. Ima li i u kojoj mjeri veze s migracijama, tek treba istražiti. Kako smo doznali na terenu, šibensko prezime *Lovrić Caparin* potječe iz Rogoznice, gdje naziv za čioipa također pripada tipu 'caparin'. U Hvaru se nadimak *Zaparin* kod nositelja prezimena Marković javlja u prvoj polovici 17. st. (usp. Bezić-Božanić 1977: 268), a prezime *Zapparin* potvrđeno je 1673. godine (usp. Bezić-Božanić 1991: 31). Na Korčuli se obiteljski nadimak *Caparîn* bilježi u Smokvici, unutar ogranka Barbaca prezimena Tomašić (usp. Baničević 2000: 66), a usmenim putem doznajemo za isti obiteljski nadimak u Žrnovu, unutar prezimena Skokandić. Ne znamo povijest prezimena *Caparin* u bjelovarskome kraju.

²⁴ Morri (1840: 865) za govore Romagne bilježi *zaparèn* "voce da scherzo per danaro, moneta", a u njegovo vrijeme to je papinski novac. De Gubernatis (1878: 173 i bilj. 340) za Pesaro donosi *zapparin* u značenju "centesimi 25", a Colocci (1994: 259) za Senigalliju *zapparî* "moneta di nichel da 20 centesimi". Očito je da potvrde za sjeverne Marke (čiji govori pripadaju romanjolskoj skupini) predstavljaju daljnji semantički razvoj unutar novoga talijanskoga monetarnog sustava pa ne treba razmatrati Coloccijevo tumačenje da je ovaj naziv nastao "in relazione all'immagine sul verso della moneta". Daleko sicilijansko *zzapparruni* "persona zotica" (VS 5: 1264) tek je varijanta češćega *zamparruni*, a ovo plod ukrštanja *zancarruni* i *zampa* (usp. VSES: 1207).

rano je potvrđeno u sjevernoj Italiji, tako već u 13. st. u Riminiju (usp. Tonini 1862: 379), Vicenzi (usp. Scarmonecin 1986: 130) i Veneciji (usp. Cecchetti 1886: 53, bilj. 2). Međutim, dok hrv. antroponimu *Caparin(ić)* formalno odgovara apelativ bogato potvrđen na istome terenu, to se za tal. antroponim *Zaparin* ne može reći. Ukratko, tragovi koje nude talijanske formalne paralele odveć su nesigurni da bismo pomoću njih tumačili ornitonim 'caparin'.

Može li 'caparin' biti dalmatoromanska posuđenica, nastala na nekoj latinskoj ili grčkoj osnovi? Ostavimo li po strani dočetak *-in*, nekarakterističan za posuđenice iz toga sloja, moramo konstatirati da među potvrđenim latinskim i grčkim nazivima za čiope i slične ptice (usp. Capponi 1979) nema oblika koji bi, uz očekivane glasovne promjene i eventualne paretimološke prilagodbe, dao 'caparin'. Preostaje nam rekonstrukcija, od 'caparin' prema formalno i semantički prihvatljivom latinskom ili grčkom etimonu, od kojega bi u domaćoj romanštini bio tvoren ovaj ornitonim. U obzir ne mogu doći oblici u kojima bi glas *c* [ts] postojao već u romanskom obliku, jer bi se u starijim posuđenicama taj odrazio kao naše *č* (usp. Bartoli 1906 II: §385; Skok 1976; Holzer 2007: 36–37, 42).²⁵ Ako je 'caparin' starija posuđenica, onda bi *c-* moralo biti rezultat druge slav. palatalizacije. Formalno je moguće pomišljati na pridjev na *-inu* od *Cyprus*: kasnolat. **ciprinus*, odnosno ranorom. **ciprino*, dalo bi praslav. **сѣпринъ* (sa sekundarnim **b* između **r* i **n*), odakle bi se moglo razviti hrv. 'caparin'.²⁶ Paralela bi bila jedan od mletačkih naziva za čiope slična piljka, *zipriòto*, motiviran narodnim vjerovanjem da ova ptica dolazi s Cipra (usp. Prati 1968: 208).²⁷ Međutim, ova formalno i semantički prihvatljiva mogućnost ne uklapa se, s obzirom na starost druge palatalizacije (oko 600. g.), u kronologiju koju smo predložili. Podsjetimo, prema našoj je analizi 'caparin' inovacija koja se u razvijenome srednjem vijeku počinje širiti iz Zadra nauštrb starijega tipa 'kosir'.

Rekli smo da je naš ornitonim lišen slavenskih usporednica. Ipak, dopušteno je zapitati se je li tvoren od neke slavenske osnove. Onomatopejsko *cap* (usp. ERHJ I, s.v. *cap*), odnosno gl. **capati*, s obzirom na semantiku nekih svojih odraza (napose 'hvatati', 'teško koračati', usp. ESSJa III, s.v. **capati*), može se uzeti u obzir kod naziva brze ptice koja u letu lovi insekte i čije noge nisu podatne za kretanje po ravnoj povr-

²⁵ Na našem terenu dalmatoromanske posuđenice ne mogu biti mlađe od, otprilike, 1200. godine. Nema, naime, nikakvih dokaza da se autohtoni romanski jezik, osim na Krku i u Dubrovniku, održao do 13. st., a kamoli do 15. st., kako se ranije smatralo (usp. npr. Vuletić 2019: 80–82).

²⁶ U latinskome je potvrđena imenica *cyprinus* "a species of carp" (usp. Lewis i Short 1879, s.v.), ali kao grčka posuđenica.

²⁷ Izgledno je da opuzenski naziv za čiopeu *cambrìot* potječe upravo od mlet. *zipriòto*. Inače smo tijekom terenskih istraživanja na ušću Neretve uočili nezanemariv broj mladih venecijanizama.

šini. Ornitonimija je inače područje u kojemu su onomatopejske etimologije relativno brojne. Prema takvim su etimologijama neki otvoreni, drugi im pribjegavaju kada su ostale mogućnosti iscrpljene. Mi držimo da u ovome slučaju nisu, no sa spomenutom onomatopejskom osnovom postoji još jedan problem: na terenu koji nas zanima malo je potvrda za odraze psl. **capati* i ne odgovaraju nam semantički.²⁸

Sada se možemo okrenuti našem prijedlogu koji počiva na argumentima semantičke i geolingvističke prirode. Motivacijski aspekti četrnaest tipova naziva za čiope, koliko smo ih, uz 'caparin', ovdje uzeli u obzir, mogu se sažeti kako slijedi. Rano potvrđeno paško 'jargič', dosad bez tumačenja (usp. ERHSJ I, s.v. *argič*), vjerojatno je u vezi s *ĵârga* "potporanj [...] u obliku rašlja" (Kustić 2002: 191), što je prikladna metafora za rep čiope. Za 'čioipa' su predložene dvije grčke etimologije (ERHSJ I, s.v. *čioipa*; ERHJ I, s.v. *čioipa*), a koju god prihvatili, neće biti sporno da je ovaj naziv, kao stara posuđenica, zarana postao motivacijski neproziran. Naziv 'piljak', češći za vrstu *Delichon urbica*, u novije je vrijeme povezan s *piljiti*.²⁹ Mletačke su posuđenice 'cambriot' (v. gore) i 'rondon' (Filipi 1994: 39–40), a istome sloju pripada i 'kalandrun' (Filipi 1994: 40). Nazivi tipa 'last+' duguju se sličnosti čiope s lastavicom. Štoviše, u Istri je čest prijenos naziva s lastavice na čiopu bez ikakve formalne prilagodbe.³⁰ Karakteristično ponašanje čioipa u određenim vremenskim uvjetima motiviralo je nazive 'burnjača' i 'daržjevica'.³¹ Tip 'špar' (*špôr*, u Zavali) je očito povezan s ihtionimom *špar*, ali motivacija je nedovoljno jasna. Onomatopejskoga je postanja tip 'krč', potaknut reskim glasanjem čiope.³² Korčulanski tip 'cipokri' jasno upućuje na krila. I tipovi 'srp+' i 'kosir' motivirani su oblikom raširenih krila čiope. O učestalosti toga motivacijskog obrasca svjedoči serija romanskih naziva za čiope na zapadnome Sredozemlju, koji se svode na slike sadržaja 'srp', 'čekić' i 'samostrel' (usp. Dalbera 2006: 111–115). Ovamo spadaju i furlanski i mletački nazivi za lastavice i piljke tipa [si'dzile] (i var). < lat. *sicilis* 'srp' (Martins – Victorino 1984: 144; za distribuciju v. AIS III, 499). Konačno, metafora koja počiva na slici sadržaja 'srp' očita je i u grč. *δρεπανίς* > lat. *drēpānis* (Capponi 1997: 220).

U taj motivacijski obrazac uklapa se, uvjereni smo, i ornitonim 'caparin'. Na zadarskome području, kako na otocima i obali, tako i u unutrašnjosti, zabilježili smo *cāpa*

²⁸ Npr. u Bibinjama *cāpati* "gacati po vodi" (Šimunić 2013: 173), što se ne može povezati s čiopom. Drugo je (i često) *cāpati* "kopati", od mlet. *zappar* "lavorar la terra colla zappa" (Boerio 1856: 806).

²⁹ Zahvaljujemo autorima ERHJ što su nam omogućili da konzultiramo rukopis drugoga sveska.

³⁰ Na nekoliko smo mjesta zabilježili pučko vjerovanje da je čioipa "muška lastavica". Usp. i Filipi 1994: 40, Šimunović 2009: 401.

³¹ Kako primjećuju naši kazivači, kada je burno vrijeme, čioipa leti visoko, kada se sprema kiša, leti nisko, kao i insekti koje lovi. Usp. u Brusju, gdje se govori *dāržjevica*, pridjev *daržjēv* "kišovit" (Dulčić i Dulčić 1985: 431).

³² Naši kazivači nerijetko ističu da čioipa *krči* ili *kriči*.

(također *cāpica/cāpica* i *capēta*) kao naziv motičice blago zavijenih sječiva, nalik na trnokop (kramp, pijuk).³³ Takvome je oruđu lako prisposodovati raširena krila čiope. Polazište je, naravno, mlet. *zapa* 'motika'.³⁴ Deminutivno 'caparin' pretpostavlja jedno **capar*, što se može tumačiti i domaćim i romanskim sredstvima (usp. ERHSJ I, s.v. -*ar*²), dok je sufiks -*in* izvjesno mlet. porijekla.³⁵ I pored mletačkih elemenata od kojih je tvoren, ornitonim 'caparin' ne može se smatrati posuđenicom. Izvjesno je da je nastao s ove strane Jadrana, u hrvatskim govorima.

4. ZAKLJUČAK

Ovaj prilog zamislili smo kao pokušaj tumačenja povijesti i etimologije ornitonima 'caparin'. Oslanjajući se na kronologiju koja proizlazi iz geolingvističke analize te na indicije koje pruža srednjovjekovna antroponimija, odlučili smo u njemu gledati riječ koja se prije 14. st. javila na zadarskome području, na vrhuncu svoga ekspanzivnog potencijala proširila do rubova srednje Dalmacije, a onda povukla pred konkurentnim nazivima za čiope, starijima i novijima, pri čemu se njezin nekadašnji areal sveo na tri odvojene zone. Etimološki prijedlog takav je kakav jest, po nama formalno i semantički prihvatljiv. U svakom slučaju, može poslužiti kao osnova za kritiku i neko bolje rješanje, a ako se takvo javi, ovaj će prilog ostati dobro dokumentirana vježba iz arealne distribucije i povijesti riječi. I, nadamo se, našem slavljeniku drago rođendansko štivo.

³³ Lokalni leksikografi mahom potvrđuju deminutivne oblike *capēta* i *cāpica* (usp. Fatović 2017: 31; Kustić 2002: 137; Piasevoli 1993: 49; Radulić 2002: 65; Rančić 2013: 27; Tičić 2004: 58; Valčić 2012: 28), ali i neizvedeno *cāpa* (Martinović 2005: 38; Šimunić 2013: 173; Tokić i Magaš 2018: 84). Opisi referenta, koje autori rječnika nerijetko preuzimaju jedni od drugih, razlikuju se i očito je da *cāpa* (i izvedenice) danas može označavati različite tipove manjih motika, no tradicionalni tip upravo je onaj koji smo opisali. Ovamo, naravno, ne ide *cāpa* 'šapa' (usp. ERHSJ I, s.v.). *Nota bene*, na sjevernodalmatinskom je terenu dominantan naziv za trnokop 'capun' (čak. *capūn*, *capūn*; štok. *cāpūn*), koji se u biogradskome kraju susreće sa šibenskim tipom 'lašun' (Turanj ima *capūn*, a Sv. Filip i Jakov *lašūn*), slabo je potvrđen na Kvarneru, a u srednjoj se Dalmaciji ne bilježi, pa je očito da je par *capa* ~ *capun* karakterističan za sjevernodalmatinsko, točnije za zadarsko područje. Usp. Božin 2017: 83; Fatović 2017: 31; Jurišić 1966: 33; Kustić 2002: 137; Maričić 2000: 35; Martinović 2005: 38; Maštrović 1957: 427; Pavlović i Pavlović 2018: 62; Piasevoli 1993: 49; Rančić 2013: 27; Radulić 2002: 65; Šimunić 2013: 173; Tičić 2004: 58; Tokić i Magaš 2020: 84; Valčić 2012: 28.

³⁴ Po Vinji (JE I, s.v. *capa*), *cāpa* je relativno mlađa mletačka posuđenica. Međutim, *zapa/capa* se u zadarskim inventarima 14. st. pojavljuje usporedno s hrv. *hrasnica*, pisano *chrasniča* i sl. (usp. *Index rerum* u *Inventari* 1), pa je očito da je ta mlet. riječ u nas odavna prisutna.

³⁵ Baničević (2000: 83) za Smokvicu na Korčuli donosi *caparīn* "kopač, motikač", što je zasad usamljena potvrda, formalno i semantički zgodna za naš prijedlog. Na italomanskome terenu izvedenice na -*ARIU* od *zappa* potvrđene su zasada, koliko znamo, u napuljskim izvorima 18. i 19. st. (*zapparo*, Rescigno 2016: 217, 229; *zapparo* "chi fa e vende zappe e simili ordigni", Vinciguerra 2013: 1394).

PRILOG 1. POPIS NAZIVA ZA ČIOPE PO LEKSIČKIM TIPOVIMA I PUNKTOVIMA³⁶

● 'caparin'

Stinica: *caparin*Jablanac: *caparin*Karlobag: *caparin*Tribanj: *capàrîn*Pridraga: *capàrîn*Novigrad: *caparîn*Vinjerac: *capàrîn*Ražanac: *capàrîn*Premuda: *caparîn*Olib: *ceperîn*Ist: *ciparîn; ciparîn*Molat: *çaparîn*Veli Rat: *caparîn*Brbinj: *caparîn*Savar: *caparîn*Žman: *caparîn*Zaglav: *caparîn*Sali: *caparîn; caparîn;*Rava: *caparîn; caparîn*Iž: *caparîn; caparîn*Banj: *caparîn*Dobropoljana: *caparîn*Pašman: *caparîn*Tkon: *caparîn*Zadar: *caparîn*Sv. Filip i Jakov: *caparîn*Pakoštane: *căparun*Vrgada: *căparin; căparîn; căparûn*Betina: *caparân; caparân*Murter: *caparân; caparân*Tribunj: *caparân*Rogoznica: *căparin*Vinišće: *căparin*Drvenik Veli: *căparin*Okruk Gornji: *căparin*Maslinica: *caparîn*Vis: *čavarîn*

³⁶ Potvrde iz objavljenih izvora bilježe se u kurzivu. Usp. Baničević 2000: 84; Benčić 2013: 251; 265; Bjažić i Dean 2002: 147; Bojanić i Trivunac 2002: 441; Božin 2017: 8; Crnobori 2018: 188; Deanović 1958a: 162; Deanović 1958b: 26; Dulčić i Dulčić 1985: 431; Filipi 1994: 39; Geić 2015: 174; Hirtz 1938–1947: 34, 35, 64, 166, 205; 430); ILA, br. 818; ImLA, br. 818; Juraga 2010: 66; Jurišić 1966: 33; Kalogjera, Svoboda i Josipović 2008: 44; LAIČaG, br. 818; Martinović 2005: 38; Maštović 1957: 436; Matoković 2004: 480; Milat Panža 2015: 384; Piasevoli 1993: 49; Smoljan 2015: 65; Sokolić-Kozarić i Sokolić-Kozarić 2003: 105; Šimunović 2009: 401; Tičić 2004: 159; Vuković 2001: 176. Za Istru donosimo samo ilustrativan izbor iz mnogo opsežnije građe (usp. Filipi 1994: 38–39; ILA, br. 818; ImLA, br. 818; LAIČaG, br. 818). U popisu smo zadržali izvornu grafiju objavljenih izvora. Hirtzove neakcentuirane potvrde ne navode se, ako se podudaraju s potvrdama iz drugih objavljenih izvora. Što se bilježenja naše terenske građe tiče, znak <č> predstavlja nepostojanje opreke č ~ ć (bilo kojega tipa) u pojedinim govorima. U popisu punktova Rava stoji za Velu i Malu Ravu, Iž za Veli i Mali Iž, Koločep za Gornje i Donje Čelo. Potvrda za Pridragu je usmena, od Zvonka Babića, autora pridraškoga rječnika u rukopisu.

○ 'kosir'

Materada: *kosirȳn*
 Vrsar: *kosîr*
 Lindar: *koserič*
 Gračišće: *koserič*
 Žminj: *kosirič*
 Viškovići: *kuoserič*
 Presika: *koserič*
 Lupoglav: *kosirâča*
 Brest pod Učkom: *kuserič*
 Ičići: *kosirič*
 Dobrinj: *kosîr*
 Klimno: *kosîr*
 Punat: *kosîr; kosîr; kosirîna*
 Vrbnik: *kosîr*
 Novi Vinodolski: *kosîr*
 Unije: *kosirić*
 Veli Lošinj: *kosyrić*
 Ilovik: *koširč*
 Banjol: *kosirč*
 Novalja: *kosirč*
 Pag: *kosirč*
 Poveljana: *kosirč; kosirčiči* (pl.)
 Silba: *kosirč*
 Soline: *kosirč*
 Božava: *kosirč*
 Zverinac: *kosirč*
 Lukoran: *kosirč*
 Kali: *kosirč*
 Kukljica: *kosirč*
 Nin: *kosirić*
 Privlaka: *kosirč*
 Diklo: *kosirč*
 Sukošan: *kosirč*
 Nadin: *kosirić*
 Banjevc: *kosirić*
 Kaprije: *kosîr*

Šibenik: *kòsîr*
 Trogir: *kosîr; kosîr*
 Kaštel Stari: *kosîr*
 Vranjic: *kòsîr*
 Split: *kosîr*
 Donje Selo: *kòsîr*
 Gornje Selo: *kosirić*
 Milna: *kosîr*
 Sutivan: *kosîr*
 Dračevica: *kosirîca*
 Postira: *kosirîca*
 Bol: *kosîr*
 Selca: *kosîr*
 Sumartin: *kosîr*
 Hvar: *kosîr*
 Vrboska: *kosirč*
 Sućuraj: *kòsîr*
 Podstrana: *kosirîca*
 Krilo Jesenice: *kosirîca*
 Omiš: *kosir*
 Pisak: *kosirica*
 Podgora: *kosirić*
 Zaostrog: *kosir*
 Neorić: *kosirić*
 Donji Dolac: *kosirić*
 Trpanj: *kosîr*

▲ 'čioipa'

Babino Polje: *čioipa*
 Luka: *čioipa*
 Šipanska Luka: *čioipa*
 Lopud: *čioipa*
 Koločep: *čioipa*
 Dubrovnik: *čioipa; čioipa (čioipa)*
 Cavtat: *čioipa; čioipa*
 Molunat: *čioipa*

✱ 'krč'

Žirje: křč
 Prvić Šepurine: kvřč
 Zlarin: křč; *křč*
 Primošten: křč

■ 'cipokril'

Vela Luka: sǐpokrīl
 Blato: *sǐpokrīl*
 Smokvica: *cǐpokrīl*
 Korčula: *cǐpokrīl*
 Lastovo: cǐpokrīl

► 'last⁺'

Vižinada: *lǎstavica*
 Vrsar: *lastŭn*
 Rovinjsko Selo: *laštarôn*
 Čabrunići: *laštrôn*
 Valtura: *lastavõn*
 Muntić: *lǎstavica*
 Ližnjan: *lastavŭn*
 Krnica: *lastŭn*
 Rakalj: *lǎstavica*; *lâstavica*
 Hrboki: *lǎstavica*
 Skitača: *læstavŭn*
 Drenje: *lěstovica*
 Rabac: *lǎstavica*
 Labin: *laštrân*
 Plomin: *lastrôn*
 Šumber: *laštrŭn*
 Pićan: *lastôn*
 Paz: *lǎstavica*
 Brseč: *lêstavica*
 Mošćenice: *lestavõn*
 Škabrnja: *lâstan*
 Hvar: *lastŭn*; *lastŭn*
 Vrboska: *lastavičŭn*

◄ 'rondon'

Premantura: *rondôn*
 Medulin: *rondôn*
 Gradina: *rondôn*
 Cres: *rondôn*
 Martinšćica: *rondôn*
 Nerezine: *rondôn*
 Veli Lošinj: *rondôn*

// 'srp⁺'

Brest pod Učkom: *sǎrp*
 Podlug: *srpić*
 Komin: *sřpāš*
 Metković: *sřpāš*

◄ 'burnjača'

Jablanac: *burnjača*

◇ 'piljak'

Bakar: *piljāk*

⚡ 'cambriot'

Opuzen: *cambriot*

☆ 'daržjevica'

Brusje: *dāržjevica*, *daržjèvica*

◆ 'kalandrun'

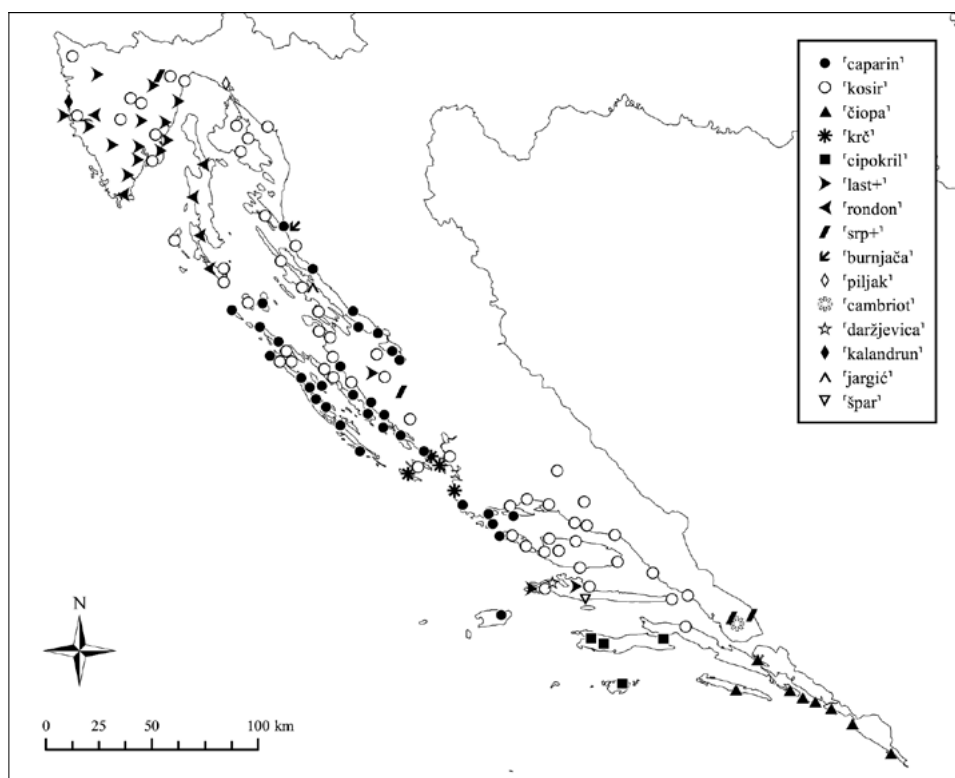
Funtana: *kalandrŭn*

^ 'jargić'

Pag: *jargič*

▽ 'špar'

Zavala: *špōr*, *špōr*



KARTA 1. Tipovi naziva za čiope na istraženome području

LITERATURA

- AIS = JABERG, Karl i Jakob JUD. 1928–1940. *Sprach- und Sachatlas Italiens und der Südschweiz*. Zolfigen: Ringier. 8 sv.
- BALDINGER, Kurt. 1959. “L’*étymologie hier et aujourd’hui*”. *Cahiers de l’Association internationale des études françaises* 11: 233–264.
- BANIČEVIĆ, Božo. 2000. *Rječnik starinskih riječi u Smokvici na Korčuli*. Žrnovo: Župni ured Žrnovo.
- BARBIĆ, Ante. 2011. *Rječnik Pitava i Zavale*. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.
- BARTOLI, Matteo Giulio. 1906. *Das Dalmatische. Altromanische Sprachreste von Veglia bis Ragusa und ihre Stellung in der apennino-balkanischen Romania*. Wien: Alfred Hölder. 2 sv.
- BARTOLI, Matteo Giulio. 1939. “Der italienische Sprachatlas und die Arealnormen”. *Zeitschrift für Volkskunde* 48: 68–89.
- BARTOLI, Matteo Giulio. 1945. *Saggi di linguistica spaziale*. Torino: Vincenzo Bona.
- BENČIĆ, Radoslav. 2013. *Rječnik govora grada Hvara. Forske riči i storije*. Hvar: Muzej hvarske baštine.
- BEZIĆ-BOŽANIĆ, Nevenka. 1977. “Zanatlije XVII stoljeća u Hvaru”. *Hvarski zbornik* 5: 251–270.
- BEZIĆ-BOŽANIĆ, Nevenka. 1991. “Popis stanovnika otoka Hvara iz 1673”. *Čakavska rič* 19/1: 29–43.
- BJAŽIĆ, Slavko i Ante DEAN. 2002. *Zlarin. Kratka povijest i rječnik*. Zagreb: Pro-metej.
- BOERIO, Giuseppe. 1856. *Dizionario del dialetto veneziano. Seconda edizione aumentata e corretta*. Venezia: Giovanni Cecchini.
- BOJANIĆ, Mihailo i Rastislava TRIVUNAC. 2002. *Речник дубровачког говора*. Београд: Српска академија наука и уметности – Институт за српски језик САНУ. [= *Српски дијалектолошки зборник* 40].
- BOŽIN, Davor. 2017. *Rječnik i govor starih žitelja otoka Rave*. Zadar: Ogranak Matice hrvatske u Zadru.
- CECCHETTI, Bartolomeo. 1886. *La vita dei veneziani del 1300: le vesti*. Venezia: Tipografia Emiliana.
- CAPPONI, Filippo. 1979. *Ornithologia latina*. Genova: Università di Genova.
- COLOCCHI, Rodolfo. 1994. *Vocabolario Dialettale Senigalliese*. A cura di Alfio Albani e Americo Alessandrini. Senigallia: Libreria Editrice Sapere Nuovo.
- CRNOBORI, Ratko. 2018. *Rječnik premanturskoga govora*. Medulin: Općina Medulin.

- DALBERA, Jean-Philippe. 2006. *Des dialectes au langage. Une archéologie du sens*. Paris: Honoré Champion.
- DEANOVIĆ, Mirko. 1958a. "Pomorski i ribarski nazivi na Krku, Korčuli i Lopudu". *Zbornik Instituta za historijske nauke u Zadru* 2: 133–172.
- DEANOVIĆ, Mirko. 1958b. "Terminologia marinara e peschereccia a Ragusavecchia (Cavtat)". *Studia Romanica et Anglica Zagrabienia* 5: 3–31.
- DE GUBERNATIS, Angelo. ²1878. *Storia comparata degli usi nuziali in Italia e presso altri popoli indo-europei*. Torino: Fratelli Treves.
- DULČIĆ, Jure i Pere DULČIĆ. 1985. "Rječnik bruškoga govora". *Hrvatski dijalektološki zbornik* 7, 2: 373–747.
- ERHJ = MATASOVIĆ, Ranko, Tijmen PRONK, Dubravka IVŠIĆ i Dunja BROZOVIĆ RONČEVIĆ. 2016. *Etimološki rječnik hrvatskoga jezika. 1. Svezak A – Nj*. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.
- ERHSJ = SKOK, Petar. 1971–1974. *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*. Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti. 4 sv.
- ESSJa = 1974–. *Этимологический словарь славянских языков*. Москва: наука.
- FATOVIĆ, Srećko. 2017. *Rječnik govora otoka Sestrinja*. Zadar: Ogranak Matice hrvatske u Zadru.
- FILIP, Goran. 1994. *Istarska ornitonimija: etimologijski rječnik pučkoga nazivlja*. Rijeka: Izdavački centar Rijeka.
- FINKA, Božidar. 1987. "Mjesto govorâ otoka Pašmana među obližnjim govorima". *Otok Pašman kroz vjekove i danas. Zbornik radova sa znanstvenog skupa održanog u Zadru 2.-4. prosinca 1981*. Zadar: Filozofski fakultet: 207–217.
- FINKA, Božidar i Antun ŠOJAT. 1973–1974. "Obalna toponimija zadarsko-šibenskoga kopna i šibenskog otočja". *Onomastica Jugoslavica* 3–4: 27–64.
- GALOVIĆ, Tomislav (prir.). 2018. *Libellus Policorion – Rogovski kartular. Sv. I. Kodikološki opis, paleografska analiza, faksimil*. Zadar: Državni arhiv u Zadru.
- GEIĆ, Duško. 2015. *Rječnik i gramatika trogirskoga čakavskoga govora*. Split – Trogir: Književni krug Split – Združeni artisti Trogir.
- GILLIÉRON, Jules – MONGIN, Jean. 1905. *Étude de géographie linguistique. Scier dans la Gaule romane du Sud et de l'Est*. Paris: Honoré Champion.
- GUNJAČA, Stjepan. 1949. "Repertorium actuum domini Antonii de Zandonatis olim publici et iurati notarii Iadre". *Starine* 42: 261–347.
- HIRTZ, Miroslav. 1938–1947. *Rječnik narodnih zoologičkih naziva. Knjiga druga: ptice (aves)*. Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti.
- HOLZER, Georg. 2007. *Historische Grammatik des Kroatischen. Einleitung und Lautgeschichte der Standardsprache*. Frankfurt am Main et al.: Peter Lang.

- ILA = FILIPI, Goran i Barbara BURŠIĆ GIUDICI. 1998. *Istriotski lingvistički atlas*. Pula: Znanstvena udruga Mediteran.
- ImLA = FILIPI, Goran i Barbara BURŠIĆ GIUDICI. 1998. *Istromletački lingvistički atlas*. Zagreb – Pula: Dominović – Znanstvena udruga Mediteran – Sveučilište Jurja Dobrile u Puli.
- Inventari I = Inventari fonda Veličajne općine zadarske Državnog arhiva u Zadru. Svezak I*. Prepisao i priredio Robert Leljak. Zadar: Državnih arhiv u Zadru, 2006.
- JaFa = VINJA, Vojmir. 1986. *Jadranska fauna: etimologija i struktura naziva*. Zagreb – Split: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti – Logos.
- JE = VINJA, Vojmir. 1998–2016. *Jadranske etimologije: jadranske dopune Skokovu etimologijskom rječniku*. Zagreb: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti – Školska knjiga. 4 sv.
- JURAGA, Edo. 2010. *Rječnik govora otoka Murtera*. Murter – Šibenik: Ogranak Matice hrvatske Murter – Županijski muzej Šibenik.
- JURAN, Kristijan. 2007. “Prilozi kasnosrednjovjekovnoj antroponimiji otoka Pašmana”. *Hieronymus* 1: 133–156.
- JURIĆ, Ante. 2005. “Suvremena čiovska toponimija”. *Čakavska rič* XXXIII, 1–2: 145–212.
- JURIĆ, Ante i Vladimir SKRAČIĆ. 2013. “Korpus suvremenih toponima”. *Toponimija kornatskog otočja*. Zadar: Sveučilište u Zadru: 191–260.
- JURIŠIĆ, Blaž. 1966. *Rječnik govora otoka Vrgade*. Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti.
- KALOGJERA, Damir, Mirjana SVOBODA i Višnja JOSIPOVIĆ. 2008. *Rječnik govora grada Korčule*. Zagreb: Novi Liber.
- KUSTIĆ, Nikola. 2002. *Čakavski govor grada Paga s rječnikom*. Zagreb: Društvo Pažana i prijatelja grada Paga u Zagrebu.
- LAIČaG = FILIPI, Goran i Barbara BURŠIĆ GIUDICI. 2019. *Lingvistički atlas istarskih čakavskih govora*. Pula: Sveučilište Jurja Dobrile u Puli.
- LEWIS, Charlton T. i Charles SHORT. 1879. *A Latin Dictionary*. Oxford: Clarendon Press.
- LJUBIĆ, Šime. 1890. “Libellus Policorion, qui Tipicus vocatur”. *Starine* 23: 154–219.
- MARIČIĆ, Tomislav. 2000. *Rječnik govora mjesta Kukljica*. Zadar: Matica hrvatska Zadar.
- MARTINOVIĆ, Žarko. 2005. *Rječnik govora otoka Iža*. Zadar: Gradska knjižnica Zadar.
- MARTINS, Antonio M. i Gabriela VITORINO. 1984. “Les désignations de l’hirondelle

- dans les parlers romans”. *Géolinguistique* 1: 129–154.
- MAŠTROVIĆ, Ljubomir. 1957. “Rječničko blago ninskoga govora”. *Radovi Instituta JAZU u Zadru* III: 423–465.
- MATOKOVIĆ, Berezina. 2004. *Ričnik velovareškega Splita*. Split: Vlastita naklada.
- MIKALJA, Jakov. 1649–1951. *Blago jezika slovinskoga illi Slovník u komu izgovarajuse rjeci slovinske Latinski, i Diacki / Thesaurus lingvae Illyricae sive Dictionarium Illyricum, in quo verba Illyrica Italicè, & Latinè redduntur. Labore P. Jacobi Micalia societ. Jesu collectum*. Laureti: Apud Paulum & Io. Baptistam Seraphinum.
- MILAT PANŽA, Petar. 2015. *Rječnik govora Blata na Korčuli*. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.
- MORRI, Antonio. 1840. *Vocabolario romagnolo-italiano*. Faenza: P. Conti.
- NOVAK, I[van] K[rstitelj]. 1884. *Rukovodnik o gospodarstvu: za pučke učitelje i prijetelje poljodjelstva*. Zadar: Narodni list.
- PAVLOVIĆ, Alojz i Eduardo PAVLOVIĆ. 2018. *Rječnik novoštokavske ikavice benkovačkoga kraja*. Zadar: Ogranak Matice hrvatske u Zadru.
- PIASEVOLI, Ankica. 1993. *Rječnik govora mjesta Sali*. Zadar: Ogranak Matice hrvatske Zadar.
- PRATI, Angelico. 1968. *Etimologie venete*. Venezia – Roma: Istituto per la Collaborazione Culturale.
- RADULIĆ, Ladislav. 2002. *Rječnik rivanjskog govora*, Zadar: Matica hrvatska Zadar.
- RANČIĆ, Gordana. 2013. *Zavičajni rječnik i kronika mjesta Brbinj*, Zadar: 3000 godina Za dar.
- RAVANČIĆ, Gordan. 2001. “*Curia maior ciuilium* – najstariji sačuvani registar građanskih parnica srednjovjekovnog Zadra (1351.-1353.)”. *Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru* 43: 85–160.
- RESCIGNO, Giuseppe (ur.). 2016. *Lo “Stato dell’Arte”. Le corporazioni nel Regno di Napoli dal XV al XVIII secolo*. Roma: Ministero dei beni culturali.
- SCARMONCIN, Franco. 1986. *Comune e debito pubblico a Bassano nell’età ezzeliniana (dai documenti dell’Archivio del Museo Civico: aa. 1211-1259)*. Bassano: Editrice Verci.
- SKOK, Petar. 1926. “Zur Chronologie der palatalisierung von *c g qu qv* vor *e i y ĭ* im Balkanlatein”. *Zeitschrift für romanische Philologie* 46: 385–410.
- SMOLJAN, Ante. 2015. *Rječnik govora otoka Ista*. Zadar: Ogranak Matice hrvatske u Zadru.
- SOKOLIĆ-KOZARIĆ, Josip M. i Gojko M. SOKOLIĆ-KOZARIĆ. 2003. *Rječnik čakavskog govora Novog Vinodolskog*. Rijeka – Novi Vinodolski: vlastita naklada.

- ŠIMUNIĆ, Božidar. 2013. *Rječnik bibinjskoga govora*. Zadar: Ogranak Matice hrvatske u Zadru.
- ŠIMUNOVIĆ, Petar. 2009. *Rječnik bračkih čakavskih govora*. Zagreb: Golden marketing – Tehnička knjiga.
- TANZLINGHER ZANOTTI, Giovanni. 1699–1704. *Dizionario di tre nobilissimi linguaggi, italiano, illirico e latino*. Rukopis. <http://tanzlingher.dev.audioinnova.com/>.
- TELMON, Tullio. 2016 [1989]. “Principi di geolinguistica regionale: l’esempio dell’ALEPO”. *Tullio Telmon. Pagine scelte*. Alessandria: Edizioni dell’Orso: 93–111. [Izvorno u: *Atlanti regionali: aspetti metodologici, linguistici e etnografici. Atti del XV Convegno del CSDI (Palermo 7-11/10/1985)*. Pisa: Pacini: 573–592].
- TIČIĆ, Ante. 2004. *Rječnik govora mjesta Poveljane*. Zadar: Matica hrvatska Zadar.
- TOKIĆ, Nikola – MAGAŠ, Ivan. 2018. *Rječnik sela Popovića*. Zadar: Ogranak Matice hrvatske u Zadru.
- TONINI, Luigi. 1862. *Rimini nel secolo XIII ossia Volume terzo della storia civile e sacra riminese*. Rimini: Tipi Malvolti ed Ercolani.
- URL 1. “Čiope”. *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža. 2021. URL: <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=13408> (pristup 2. 5. 2021.).
- VALČIĆ, Ante Toni. 2012. *Rječnik govora otoka Ošljaka*. Zadar: Matica hrvatska – Ogranak u Zadru.
- VINCIGUERRA, Antonio. 2013. *Il Vocabolario del dialetto napolitano di Emmanuelle Rocco. Studio ed edizione critica della parte inedita F-Z. Tomo I*. Firenze: Università degli Studi di Firenze [doktorski rad].
- VINJA, Vojmir, 1966. “Les noms des Ménidés. Essai d’étymologie globale”. *Studia Romanica et Anglicana Zagrabiensia* 21–22: 3–38.
- VRANIĆ, Silvana – OŠTARIĆ, Ivo. 2016. *Rječnik govora Novalje na otoku Pagu*. Novalja – Rijeka: Grad Novalja – Ogranak Matice hrvatske u Novalji – Filozofski fakultet Sveučilišta u Rijeci.
- VS = *Vocabolario siciliano*. I (ur. G. Piccito), II–IV (ur. G. Tropea), V (ur. S. Trovato), Palermo – Catania: Centro di studi linguistici e filologici siciliani. 5 sv.
- VSES = VÁRVARO, Alberto. 2014. *Vocabolario Storico-Etimologico del Siciliano*. Palermo: Centro di studi linguistici e filologici siciliani. 2 sv.
- VUKOVIĆ, Siniša 2001. *Ričnik selaškega govora: rječnik dijalekta Selaca na otoku Braču*. Split: Laus.
- VULETIĆ, Nikola. 2017. “Croatian in the Mediterranean Context: language contacts in the Early Modern Croatian lexicography”. *Lexicographica* 33: 69–93.
- VULETIĆ, Nikola. 2019. “Vulgare venezianeggiante a Zara nel XIV secolo”. *Il vene-*

ziano «de là da mar». *Contesti, testi, dinamiche del contatto linguistico e culturale*. Berlin – Boston: De Gruyter: 75–102.

VULETIĆ, Nikola i Vladimir SKRAČIĆ. 2020. “Specifični južnočakavski leksik morske faune (s posebnim osvrtom na sjevernu Dalmaciju)”. *Dijalekti, jezična povijest i tradicija: Zbornik u čast Josipa Lisca*. Zadar: Sveučilište u Zadru – Matica hrvatska – Ogranak Matice hrvatske u Zadru: 799–818.

ZB 5 = *Andrija Petrov iz Cantù. Bilježnički zapisi 1355-1356. Svezak II*. Za tisak priredili Josip Kolanović i Robert Leljak. Zadar: Državnih arhiv u Zadru, 2003. [= *Zadarski bilježnici* 5].

CAPARIN ‘RONDONE’

NIKOLA VULETIĆ

HRVOJE BAZINA

RIASSUNTO

Nel presente contributo si discute una delle denominazioni croate dei rondoni, *caparin* [tsaparin]. Questo tipo lessicale è esclusivo delle varietà croate adriatiche, attestato soprattutto nella Dalmazia settentrionale. Nella prima parte del contributo, ricorrendo al metodo geolinguistico, si analizza il suo rapporto areale con altri tipi di denominazioni di questi uccelli, in particolare con il tipo *kosir* che predomina nelle aree vicine del Quarnaro e della Dalmazia centrale. La distribuzione areale offre un quadro per l'interpretazione della dinamica storica di questo tipo lessicale. Nella seconda parte del contributo, in seguito a una breve discussione della storia della parola e alla considerazione dei modelli motivazionali nelle denominazioni di questi uccelli nello spazio culturale adriatico, si propone l'etimologia dell'ornitonimo *caparin*.

PAROLE CHIAVI:

caparin, distribuzione areale, etimologia, rondone, varietà adriatiche croate

CAPARIN 'ČIOPA'

NIKOLA VULETIĆ
HRVOJE BAZINA

SUMMARY

This article deals with one of the Croatian names for swifts, *caparin*. This lexical type is represented exclusively in Croatian Adriatic dialects, mostly in northern Dalmatia. The first part of the article presents a geolinguistic analysis of its areal relation with other types of names for these birds in Croatian Adriatic dialects, especially to *kosir* which dominates the neighbouring areas of Kvarner and central Dalmatia. The areal distribution offers a framework for interpreting the historical dynamics of this lexical type. The second part of the article proposes the etymology of the ornithonym *caparin* after discussing its history and the motivational patterns in the names of swifts in the Adriatic cultural space.

KEYWORDS:

areal distribution, caparin, swift, etymology, Croatian Adriatic dialects

